

"ויאמר [משה אל ה'] אדני, למה הריעות לעם הזה, למה זה שלחתני?"

מאמר ביאור לתלונת משה רבינו (שמות ה, כב)

אנו תמהים על סגנונו של משה רבינו שהטיח דברים נגד הנהגתו של הקב"ה. כאשר בא משה בשליחותו של הקב"ה לצוות לפרעה לשלוח בני ישראל לחופשי, הגיב פרעה בחוצפא "מי ה' אשר אשמע בקולו? לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח". ביום ההוא ציוה פרעה לנוגשי העם לא לספק תבן לעבדים העמלים בבניית ערי המסכנות. ולמרות תוספת עינוי זה, הנחה את הנוגשים לא להפחית מן המכסה היומי שהעבדים צריכים להשלים. "אין נגרע מעבודתכם דבר". התוצאה הנוראה מכך היתה "ויוכו שוטרי בני ישראל". וכאשר התלוננו במר נפשם לפרעה, דחה את בקשתם בחוצפא "נרפים אתם נרפים". לא פלא איפוא שכאשר אח"כ פגשו היהודים את משה, חרפו וגדפו אותו: "ירא ה' עליכם וישפוט וכו' לתת חרב בידם להרגנו". מי מאתנו היה נשאר שליו נפש ורגוע נוכח האשמה כבדה כזו? הרי משה בא לעזור, וגם סיכן נפשו לגשת ולבקש עבורם מאת הרודן העריץ. ואמנם יצאה תקלה, אבל כלום משה אשם? הרי בא בשליחות ה', וגם כיון רק לטובתם. יש כאן כפיות טובה! ומובן כי משה צריך לפנות שוב אל ה' ולבקש הנחיות "מה לעשות עכשיו?". אבל מכאן ועד לגלגל אשמה על הקב"ה, רחוקה הדרך. כלום מותר לו להגיד להקב"ה "עשית רע"?

חז"ל מלמדים כי מחמת חוסר אמונה זו, קיפח משה רבינו את זכותו להכנס לארץ הקודש. "ויאמר ה' אל משה, עתה תראה אשר אעשה לפרעה" (שמות ו, א). חז"ל שמו לב לתוספת המלה המיותרת "עתה", לדרוש כי יראה רק מה שיפליא ה' מכות ברשע עריץ זה, אבל לא יזכה משה להכנס לארץ ישראל ולראות במלחמות ה' נגד אומות כנען. "מכאן אתה למד שנטל עכשיו את הדין [נגזר עליו דין קשה] שלא יכנס לארץ" (מדרש רבה, סוף פרשת שמות).

הרבה יש לנו לערער על עמדה זו. הרי "אין אדם נתפס [נענש על מה שאומר] בשעת צערו" (בבא בתרא טז ע"ב). כאשר איוב דיבר דברי כפירה בענין תחיית המתים, לא נענש על כך כי דיבר מתוך יסורים איומים. וכאן אצל משה, כלום אין להתחשב בדכדוך נפשו לראות סבלם של ישראל? הרי זה האיש שמסר נפשו להרוג את המצרי שהיה מכה לישראל. וזה האיש שהשתתף בצערם של ישראל. "וירא בסבלותם. בוכה ואומר 'חבל לי עליכם! מי יתן מותי עליכם'. שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם [שראה], והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותם" [לערוך מחדש את כובד המשא, כדי להקל על נושאן] (מדרש

שמות רבה א, כז). ומובא שם כי גם על הצאן היה חומל ומרחם. והא כיצד ישתוק כאשר בא לישראל עינוי קשה, והוא הגורם לכך?

גם חז"ל הרגישו בקושיא זו, ואמרו שם במדרש הנ"ל: "באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע במשה. וכיון שראה הקב"ה שבשביל ישראל הוא אומר, לא פגעה בו מדת הדין" (שמות רבה, סוף פרשה ה'). וכנראה זה מה שנרמז בפסוק הבא "וידבר אלהים וכו' אני ה'". כלומר התחיל במדת הדין, וסיים במדת הרחמים. וצריך עיון, הרי בכל זאת מפני דיבורו קיפח משה זכות כניסה לארץ הקודש, וזה נקרא "לא פגעה בו מדת הדין"? ועוד קשה, הרי יודעים אנו כי מפני חטא אחר, חטא מי מריבה לא נכנס משה לארץ, ולא מפני תרעומתו בעניננו?

אלא מניעת כניסתו לא"י איננו לשם עונש, אלא תוצאה ישירה מפני חוסר אמונה. לארץ הזו זוכים בזכות אמונה. "שכן ארץ ורעה אמונה" (תהלים לז, ג). האריך בזה אדמו"ר ר' נחמן מברסלב ("ליקוטי מוהר"ן", ח"א פסקא קנ"ה). כמו במי מריבה הפסיד משה "יען לא האמנתם בי", כן כאן משה החסיר ממה שהיה ראוי להאמין. [ואין להקשות הרי בכל דור ודור נמצאים בא"י גם אנשים שאינם מאמינים כראוי? תשובה לכך, מהם לא דורשים "מדריגות". וכמו שנאמר בבבא מציעא (לג:): שזדונותיהם נחשבים לשגגות. מה שאין כן אצל גדולי הדור.] ובכן ה' לא העניש למשה, שהרי יש ללמד זכות עליו שליבו נחמצה למראה צרותיהם של ישראל ולכן נפלטו מפיו מלים. אבל להיות "בן ארץ ישראל" במלוא משמעות המושג, צריכים להיות חדורים "אמונה" אפילו כאשר הדברים אינם מתרחשים לפי ציפייתנו, או לפי מה שהבטיחו לנו מורי הדור. אכזבות זמניות לא יקלקלו לנו את הבסיס האיתן שהקב"ה עושה "הכל בכל מכל" לטובתנו הגמורה.

חז"ל לימדו אותנו כי מהקב"ה לא יוצא רע. גם בקלותיו יש ברכה. "שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם" (יומא עה ע"א עי"ש שלש דוגמאות). גם כאשר הקב"ה הכביד עול המצריים על בני ישראל, וגם בימינו אנו שהמשטר החצוף נוהג יד קשה נגד המתנחלים, ודאי עתידה לצאת מזה ברכה גדולה. חז"ל אמרו כי שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולם ניתנו ע"י יסורים (ברכות ה ע"א). אחת מהמתנות היא א"י. צער ישראל במדבר ארבעים שנה, והיו במתח תמידי ולא ידעו מה יאכלו מחר, והיו מבודדים במדבר בחיי פרישות, ללא עבודה חקלאית או משא ומתן. אלו הכשירו אותם לבעלות על ארץ הקודש. וכדברי "קול התור" (פ"א) ע"י יסורין, יש קנין גמור על א"י. גאולתנו ממצרים באה מפני צרותינו שם כדכתיב "ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים, ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו, כי ידעתי את מכאוביו" (שמות ג, ז).

נספר כאן סיפור נחמד שה"חפץ חיים" היה מספר. לפני כמאתיים שנה היה בפולין נכרי בעל אחוזה חקלאית, הוא היה מחבב ליהודי אחד שהיה דר באחוזתו. אירע פעם שהיה זקוק לנסוע למרחקים למשך חודש, וציוה לממונה שלו (אף הוא נכרי) שישמור

על יחסים תקינים עם אותו יהודי, שהיה לו לחבר. אמנם, הממונה ההוא היה נגוע במדות רעות, ומחמת איזו סיבה קלה מצא מקום להאשים האשמת שוא את היהודי וציוה להלקותו בשוט עשר מכות. היהודי ההוא סבל כאב נמרץ וגם בושה. אמנם הבלוג ושמר על שתיקה, ואמר לעצמו כי כאשר יבוא האדון, יתלונן לפניו והוא ינקום את נקמתו. ואמנם כך היה. כאשר כבר חזר האדון, והיהודי התלונן על שהעלילו עליו, חרה אפו של האדון וגזר על סגנו כי על כל הלקאה והלקאה עליו לשלם ליהודי עשרה רוטל (סכום גדול לפי מושגי הימים ההם). הממונה הנזוף העביר לידי היהודי את הכסף, מאה רוטל, ונרגע היהודי.

אמנם בבואו לביתו, הותקף היהודי עצבון. שאלה אותו אשתו מפני מה פניו נפולות? ענה לה, "הרי את יודעת שיש לנו חמש בנות. כאשר יבואו לפרקן ועלינו להשיא אותן, יש לנו צורך בכספי נידוניה. ואמנם מאה רוטל הללו הם יועילו לנו לנישואי בת אחת או שתיים. אבל מה נעשה עם השאר? ואילו היה הממונה ההוא מלקה אותי ארבעים או לכל הפחות שלושים הלקאות, היינו מקבלים סכום נכבד. אמנם כאב זה כאב. אבל כעבור כמה ימים זה עובר והגוף מבריא. גם בושה שנלקים לפני רבים, נשכח עם הזמן. אבל כסף זה כסף. אם הייתי נלקה אז יותר פעמים, הייתי היום עשיר!"

הפטיר החפץ חיים על הסיפור [הדמיוני, אשר שמא לא היה ולא נברא] כי כך יטען עם ישראל בבוא ישועתנו האלוקית. הרי הקב"ה יתבע מהאומות ומפושעי ישראל על כל הצער אשר ציערו אחרים לשוא. שום רקיקת רוק לא תאבד, שום מלת בוז וגנאי לא תישכח. שום צער הגוף מפני דחיפת ידיים, או הכאה באלות וכיו"ב, לא יאבד מהחשבון העולמי. עתיד הקב"ה לשלם בכפלי כפליים נחמה ופיוס, וגם יראה לנו כיצד כל הצרות היו לתועלת ולברכה. [עד כאן תמצית דברי החפץ חיים].

כן לענין משה רבינו. אמנם נפלטו מפיו דברי תרעומת על הקב"ה, כי לא יוכל לסבול לראות צערם של ישראל. אבל מי שרוצה לזכות להיות באמת בן ארץ הצבי ["צבי" בגימטריא "אמונה"], עליו להתחזק באמונה. ישראל נמשלו לתפוח (שבת דף פח ע"א) וכך גזרו אומר חז"ל (מדרש שיר השירים רבה, ב) "התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו. כך ישראל במצרים הקדימו אמונה לשמיעה. דכתיב 'זיאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניי' (שמות ד, לא). עלינו להאמין עוד בטרם מסבירים לנו.

אמרו חז"ל: "אתה מוצא שאין הגלויות מתכנסות אלא בשכר אמונה. וכן אתה מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמונה. וכו' מי גרם לנו לבוא לידי שמחה זו? אלא בשכר אמונה" (ילקוט שמעוני, הושע, תקי"ט).

בימים ההם, ובזמן הזה.